

Katolička akcija, koja je neposredno ovisila o crkvenoj hijerarhiji. Obradujući u glavnim crtama ta dva tipa organiziranja hrvatskih katoličkih snaga Šanjek, zbog nedostatka stručne i znanstvene literature, a na njoj on gotovo isključivo temelji svoj rad, nije mogao prikazati svu kompleksnost zbivanja unutar i između pokreta i akcije. Slična se zamjerka može staviti i poglavljju »Hrvatski katolicizam u međuratnom razdoblju«. Nešto više od dva desetljeća povijesti Kraljevine SHS / Jugoslavije svedeno je uglavnom na konkordatsko pitanje i pojavu »žutog pokreta«, odnosno nastanak Hrvatske starokatoličke crkve. No, to nije slučaj samo sa Šanjekovom knjigom. Neki drugi autori, koji su se bavili istom temom, imali su i isti problem. (Vidi npr.: *Josip Buturac-Antun Ivandija*, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb 1973.; poglavlje: »Kraljevina SHS — Jugoslavija 1918—1941«.)

Ratni je vrtlog obilježen djelovanjem nadbiskupa Alojzija Stepinca.

U posljednjem razdoblju djelovanja Crkve autor daje nešto više mjesta tek zbivanjima nakon potpisivanja Protokola između Sv. Stolice i tadašnje SFRJ. Napomenimo još da je knjiga vrlo bogato ilustrirana i popraćena izvacima iz izvornih tekstova. Time je autor svoju knjigu učinio zanimljivijom i pristupačnijom za širi krug čitatelja.

Posebno je važna kronološka tablica (»Kronološki pregled zbivanja« svjetske i hrvatske povijesti) na kraju knjige. Ona omogućuje čitatelju da na vremenskoj osi lako prati sva važnija povijesna događanja vezana uz religioznu povijest u svijetu i u nas.

Na kraju kažimo da je Šanjekova knjiga, usprkos nekim manjim nedostacima, na koje smo uostalom i ukazali, nezaobilazan priručnik za svakoga tko želi dobiti kvalitetan uvid u religioznu povijest Hrvata u njihovu trinaest stoljeća dugom življenju u ovim krajevima, gdje se Istok i Zapad prožimaju u neprestanu spajanju i razdvajanju.

Zlatko Matijević

*ANTUN BOZANIĆ, Biskup Mahnić, pastir i javni djelatnik u Hrvata, Krčki zbornik, posebno izdanje sv. 16, Zagreb—Krk 1991., 189. str.**

Dr. Antun Mahnić/Anton Mahnič (Kobdilj, 1850. — Zagreb 1920.) ide u red onih ljudi koje i Hrvati i Slovenci, s pravom, smatraju dijelom svoje nacionalne i crkvene povijesti, pa stoga ne začuđuje zanimanje koje pobuđuje njegova osobnost.

Polazeći od činjenice da je dosadašnja slovenska, hrvatska i srpska historiografija iznosila o Mahniću kontroverzne ocjene, koje su često bile ne samo

* Ovaj je tekst objavljen još i u: *Krčki zbornik*, sv. 22, te kao 26. svezak Biblioteke Centra za koncilska istraživanja i informacije »Kršćanska sadašnjost« — *Analecta croatica christiana*.

rezultat nedovoljnog poznavanja povijesnih okolnosti u kojima je biskup djelovao nego i namjerno prešućivanih i tendenciozno iskrivljivanih činjenica, A. Bozanić je pokušao na temelju bogate periodike, sačuvane i dostupne arhivske građe, služeći se analitičko-sintetičkom metodom, dati što je moguće cjelovitiji prikaz njegova životnog puta te ga vrednovati s današnje točke gledišta.

Da bi ostvario taj cilj, autor je svoj rad podijelio na tri dijela. U prvom je dijelu prikazao život budućega krčkog biskupa u rodnoj Sloveniji; u drugom je temeljito obradio njegov pastoralni rad unutar međa krčke biskupije; u trećem je dijelu opisao biskupovo djelovanje u »široj hrvatskoj javnosti«, odnosno u Hrvatskom katoličkom pokretu (H.K.P.) kojemu je bio ne samo začetnik, nego i duhovni vođa gotovo dva desetljeća.

Opisavši Mahnićovo školovanje, koje je bilo okrunjeno uspješno obranjenom doktorskom tezom iz teologije pod naslovom »De inferno«, Bozanić objašnjava njegovu borbu protiv pojave liberalizma u tadašnjoj Sloveniji. Za Mahnića je liberalizam, kao oblik mišljenja, počivao na pogrešnim načelima, odnosno, točnije, na zabludama, kao što je A. Bozanić uočio. To je za Mahnića značilo da je liberalizam u svojoj biti bio nenačelan, jer se pozivao na »slobodnu misao« te je kao takav težio neovisnosti od Boga i Božjeg zakona u svijetu. Mladi doktor teologije nije se s tim mogao pomiriti. Stoga on u slovensku javnost unosi svoju metodu »razdiobe duhova« — ili Krist ili Belijal, tj. ili kršćanstvo ili liberalizam. U cilju ostvarenja kršćanskih načela u javnom životu Mahnić je pokrenuo i časopis *Rimski Katolik*. Ipak, kao što kaže i A. Bozanić, Mahnićev radikalizam nije uvijek bio po volji vlastima u najkatoličkijoj državi na svijetu pa se događalo da su pojedini brojevi »Rimskog Katolika« bili zabranjeni.

Presudan je događaj u Mahnićevu životu bila odluka cara Franje Josipa da ga imenuje za krčkog biskupa (1896.). Bozanić, služeći se izvornom građom, ocjenjuje da se austrijski car, kao nositelj patronatskog prava, odlučio na imenovanje jednog *nehrvata* biskupom u Krku kako bi donekle udovoljio talijanskoj iredentističkoj javnosti, a i stoga što je pretpostavljao da će Mahnićev ranije izraženi negativan odnos prema glagoljskoj liturgiji u Sloveniji doći do punog izražaja u kolijevci glagoljaštva, u Hrvatskoj. No, on je pitanje glagoljice shvatio vrlo ozbiljno, te je, nakon što je proučio relevantne »povijesne izvore i crkvene dokumente«, zaključio da je kao visoki crkveni dostojanstvenik dužan braniti i obraniti glagoljicu u svojoj biskupiji. Mahnić i nije mogao doći do drukčijeg zaključka jer, kao što navodi A. Bozanić, još je *Kongregacija Propaganda fide* ustvrdila da se za »reformskih pokreta 16. st. glagoljica iskazala kao odlična obrana pravovjerja u našim (hrvatskim) krajevima« (str. 45). Pitanje glagoljice Mahnić je riješio tako da je god. 1902. u Krku osnovao *Staroslavensku akademiju*. (Ta Akademija još i danas djeluje u Zagrebu, ali pod drugim imenom.)

Budući da je Mahnić bio prvenstveno čovjek Crkve, Bozanić s punim pravom posvećuje relativno velik prostor njegovu radu na duhovnom i pastoralnom odgoju klera te dušebrižništvu za potrebe vjernika (str. 56—81). Premda je taj dio teksta, možda, nešto manje zanimljiv za širi krug čitatelja, treba reći da je to vrlo važan segment Mahnićeva djelovanja.

Posebno je poglavlje posvećeno biskupovu socijalnom radu (str. 82—91). Za vrijeme vizitacija po župama Mahnić je upoznao i gospodarske prilike svojih vjernika, koje su mu sugerirale da je uz postoralni rad nužno posvetiti se i brizi

za vremenita dobra. Bozanić je točno zaključio da je grčki biskup, pozivajući se na encikliku Lava XIII. *Rerum novarum*, shvatio aktualnost crkvenog djelovanja na socijalnom polju. (U tom je kontekstu pokrenut i gospodarski list *Pučki prijatelj*.)

Ono što je nezaobilazno u životu. A. Mahnića, a čemu A. Bozanić posvećuje pozornost, jest H.K.P. Riječ je, dakako, o onom razdoblju hrvatske povijesti kad se laikat prvi put masovno i djelatno uključio u život Katoličke crkve (vidi str. 95—120). Prema Bozanićevu mišljenju, H.K.P. se nije bitno razlikovao od ostalih katoličkih pokreta u Europi. Njegove su temeljne oznake bile: »budenje kršćanske svijesti i borba za očuvanje i njegovanje katoličke baštine; — rad za dobro naroda u duhu kršćanske demokracije« (str. 98).

Iako se ponekada u nekih autora može naći mišljenje da je Prvi hrvatski katolički kongres, održan u Zagrebu 1900., bio početak H.K.P., Bozanić takvo mišljenje s punim pravom otklanja. On pravim početkom smatra tek »oblikovanje prvih jezgara među đacima i studentima, znači odozdo, a ne odozgo, na temelju općih zaključaka proklamiranih na jednom skupu« (str. 101).

Došavši do zaključka da je javni život u Hrvata suočen sa sličnim problemima kao i u Slovenaca, Mahnić se odlučio na pokretanje časopisa *Hrvatska straža*, koji bi u Hrvatskoj imao sličnu ulogu kao i *Rimski katolik* u Sloveniji — »razdiobu duhova«. Upravo u izlazuju *Hrvatske straže* i okupljanju oko biskupovih programa vidi Bozanić pravi početak H.K.P. (1903.).

Prikazujući kronološkim redom razvoj organiziranja hrvatske katoličke mladeži autor dolazi i do prvoga svjetskog rata koji zaustavlja sav dotadašnji rad. Od organizacija katoličke mladeži nastalih do početka rata izdvojimo ovdje samo Hrvatski katolički seniorat (H.K.S.), koji će imati presudnu ulogu u životu H.K.P.

Budući da većina biskupa nije utjecala na rad H.K.P., bilo je, prema Bozaniću, logično da seniori postanu »vrhovna mjerodavnost organiziranog djelovanja«, te da preuzmu brigu o »daljnjem razvoju i novim inicijativama« Pokreta. (Mahnić je sebe smatrao običnim članom H.K.S.)

Završetak rata i novonastalo državno-političko stanje, prema Bozanićevu mišljenju, nisu zatekli članove H.K.P. nespremnima. Ta je konstatacija sigurno točna, ako je autor pod tim mislio da su članovi H.K.P., i to prvenstveno seniori, bili aktivni sudionici u rušenju Austro-Ugarske Monarhije i stvaranju Kraljevine S.H.S. Nažalost, A. Bozanić o tom aspektu djelovanja H.K.P. ništa ne govori. Također je zanimljivo da nigdje ne govori o žestokim sporenjima koja je u tijeku ratnih godina (1916/17.) izazvao u katoličkim redovima Roguljin polemički članak »Pred zorom«. Mahnićeve uloga u unutarnjim prepirkama Seniorata nije bila zanemariva.

U nastavku teksta Bozanić točno tvrdi da su prve đačke organizacije zauzele jasan stav prema hrvatskim političkim strankama te da nisu htjele vezati svoj rad uz program ni jedne od njih. Kasnije je u H.K.S. odlučeno da se osnuje vlastita politička stranka — Hrvatska pučka stranka (H.P.S.). Nažalost, autor daje nedostatan prikaz nastanka i te političke organizacije. Naime, korijeni stranke sežu još u ratno razdoblje, a postojala je ideja da se zajedno sa Slovenskom ljudskom (pučkom) strankom osnuje jedinstvena Jugoslavenska pučka stranka. Propuštajući da o tom, ipak važnom, pitanju kaže nešto više, A. Bozanić se vraća na nikad definitivno razriješenu dilemu o stvarnom Mah-

nićevu stavu prema osnivanju katoličke stranke. On je, držeći se mišljenja pape Pija X., odobravao osnivanje takve stranke, jer je smatrao da je u uvjetima moderne demokracije ona vjernicima prikladno sredstvo za oblikovanje javnog mnijenja (str. 117). Iako je taj Mahnićev stav bio vrlo jasan, osnivanjem Hrvatskog orlovskog saveza (1923.) započelo je vidljivo cijepanje u H.K.P. upravo na pitanju postojanja katoličke političke stranke u njegovim redovima.

Skupina seniora koja se odlučila za rad u Orlovstvu držala je da je nužna potpuna depolitizacija H.K.P. Naravno, i jedna i druga strana, da bi potkrijepila svoje mišljenje, pozivala se na Mahnića.

Bozanić tim suprotstavljenim mišljenjima prilazi pomirljivo. Za njega osnivanje H.P.S. nije bilo u neskladu s razvojem H.K.P., ali je isto tako držao da ne bi imalo smisla podupirati takvu stranku ako bi se ona pokazala neuspješnom (str. 118). Taj je zaključak izveden iz Mahnićeva pisanja o tom problemu. To je mišljenje svakako jedan od mogućih, prihvatljivih pristupa još uvijek neokončanom sporu i u historiografiji i među malobrojnim živim sudionicima — o depolitizaciji H.K.P.

Biskupovo djelovanje u Istri sigurno će, zbog značenja toga poluotoka u korpusu hrvatske nacionalne povijesti, biti zanimljivo većem broju čitatelja (str. 121—131).

Mahnić je bio svjestan moći tiskane riječi, i u pastoralnoj službi i na području socijalnog djelovanja. Stoga Bozanićev prikaz njegovih pothvata u svezi s osnivanjem »Leonova« i »Pijeva društva«, »Kuće dobre štampe u Rijeci« te zamisli o izdavanju »Katoličke enciklopedije« vrlo dobro ocrtava i taj aspekt biskupova rada (str. 132—143).

Bozanić svoj tekst o biskupu Mahniću završava poglavljem pod naslovom »Obrana narodnih prava« (str. 144—149). Nažalost, i ovdje je autor, barem što se tiče Riječke spomenice (1915.), Svibanjske deklaracije (1917/18.) te biskupova angažmana neposredno prije i u tijeku progonstva u Italiji (1918.—1920.), ostao nedorečen. Dosad objavljeni historiografski radovi, kojima se autor nije koristio prilikom pisanja toga teksta, dali su već sasvim jasne ocjene tog dijela Mahnićeva života.

Kao posebnu vrijednost rada navedimo još i priloženu bibliografiju Mahnićevih tekstova (str. 161—176).

Uzevši u obzir sve navedeno možemo reći da je A. Bozanić dao zanimljiv prikaz djela našega istaknutog biskupa, te da stoga taj njegov rad postaje nezaobilazna literatura za sve one koji se žele obavijestiti o ovom segmentu hrvatske povijesti, ali i za one koji će nastaviti raditi na produbljivanju i rasvjetljivanju Mahnićeva životnog puta. Jer o Mahniću se i dosad pisalo, a pisat će se i ubuduće.

Zlatko Matijević